zhestovoi movy Instytutu spetsialnoi pedahohiky i psykholohii imeni Mykoly Yarmachenka NAPN Ukrainy. Vylucheno z https://ispukr.org.ua/?page_id=621 [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 21.09.2025 р.

УДК: 376:616.89-008.434.5-055.1/.3]+305(045)

Катерина Кучіна,
аспірантка Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
ekaterina_kuchina@ukr.net
orcid.org/0009-0005-2858-4030

Kateryna Kuchina, Postgraduate of Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academyof Pedagogical Sciences of Ukraine

Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України, Київ, Україна
вул. М. Берлінського 9, Київ, 04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
9 M. Berlinskogo str., Kyiv, 04060, Ukraine

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ У ВИЯВЛЕННІ ДИСЛЕКСІЇ У ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

GENDER DIFFERENCES IN THE IDENTIFICATION OF DYSLEXIA IN SCHOOL-AGED CHILDREN

Анотація. У статті представлено огляд наукових публікацій, присвячених вивченню гендерних особливостей прояву дислексії та їхнього впливу на діагностичну і педагогічну практику. Актуальність дослідження зумовлена потребою підвищити ефективність виявлення дислексії у дівчат молодшого та середнього шкільного віку, які нерідко залишаються поза увагою фахівців через особливості перебігу розладу. Проаналізовано результати досліджень,

що вказують на морфологічні, когнітивні та поведінкові відмінності між хлопцями й дівчатами з дислексією, а також окреслено низку чинників, які ускладнюють своєчасну ідентифікацію дівчат зі специфічними порушеннями письма і читання. До них, зокрема, належать: домінування хлопців у дослідницьких вибірках; спрямованість діагностичних інструментів на виявлення яскраво виражених, а не варіативних або компенсованих форм порушення; соціокультурні очікування щодо поведінки дівчат у шкільному середовищі; недостатня увага до труднощів, які не супроводжуються зовнішніми порушеннями дисципліни чи помітними мовленнєвими проявами. Акцентовано на педагогічних наслідках такого діагностичного упередження: дівчата з дислексією рідше отримують своєчасну підтримку і не завжди включаються до категорії дітей із особливими освітніми потребами, попри наявні труднощі у сфері читання та письма. Узагальнено напрями подальших досліджень, пов'язані з розробкою діагностичних інструментів, чутливих до гендерних відмінностей, і створенням систем підтримки, адаптованих до потреб дівчат з дислексією в межах інклюзивного освітнього середовища.

Ключові слова: дислексія, гендерні відмінності, специфічні порушення навчання, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами.

Abstract. The article presents a review of scientific publications examining gender-specific manifestations of dyslexia and their impact on diagnostic and pedagogical practice. The relevance of the study is determined by the need to improve the effectiveness of identifying dyslexia in girls of primary and middle school age, who often remain unnoticed by specialists due to the particular course of the disorder. The review summarizes research findings that highlight morphological, cognitive, and behavioral differences between boys and girls with dyslexia, and outlines a number of factors that hinder the timely identification of girls with specific reading and writing disorders. These include: the predominance of boys in research samples; the focus of diagnostic tools on clearly expressed rather than variable or compensated forms of the disorder; sociocultural expectations regarding girls' behavior in school settings; and a lack of attention to difficulties not accompanied by overt behavioral or speech problems. The article emphasizes the pedagogical consequences of such diagnostic bias: girls with dyslexia are less likely to receive timely support and are not always included in the category of children with special educational needs, despite having evident difficulties in reading and writing. The paper outlines directions for further research related to the development of diagnostic tools sensitive to gender-specific features and the creation of support systems adapted to the needs of girls with dyslexia in inclusive educational settings.

Key words: dyslexia, gender differences, specific learning disorders, inclusive education, children with special educational needs.

Актуальність дослідження. Упродовж останніх десятиліть спостерігається відчутний прогрес у вивченні нейропсихологічних механізмів дислексії – зокрема, завдяки розвитку методів нейровізуалізації та аналізу когнітивного функціонування (Shaywitz et al., 1990; Lambe, 1998; Evans et al., 2014; Krafnick & Evans, 2019). Водночас більшість емпіричних досліджень ґрунтується на вибірках, до складу яких переважно входили хлопці, що, ймовірно, зумовило обмежену кількість даних про особливості прояву дислексії у дівчат (Arnett et al., 2017; Daniel & Wang, 2023).

Наявні сьогодні дослідження вказують на те, що нейроанатомічні, когнітивні та поведінкові особливості дівчат із дислексією істотно відрізняються від характеристик, що зазвичай фіксуються у хлопців (Evans et al., 2014; Arnett et al., 2017; Giofrè et al., 2022). Проте ці відмінності поки що не повною мірою враховано в існуючих діагностичних інструментах, освітніх підходах і моделях спеціальної допомоги (Akhila & Vishmita, 2024; Daniel & Wang, 2023). Як наслідок, порушення письма і читання в дівчат часто залишаються непоміченими упродовж тривалого часу, що підвищує ризик навчальної неуспішності та розвитку вторинних емоційно-поведінкових труднощів (Quinn & Wagner, 2015; Arnett et al., 2017).

Це зумовлює потребу з’ясувати, як когнітивні, мовленнєві та поведінкові особливості дівчат із дислексією впливають на процес ідентифікації порушення, а також які соціальні, методологічні та культурні чинники можуть ускладнювати своєчасне розпізнавання дислексії саме у дівчат молодшого та середнього шкільного віку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У науковому дискурсі простежується посилення уваги до особливостей дислексії у дівчат. У цьому контексті розглянуто дослідження, зосереджені або безпосередньо на дівчатах, або на порівнянні їхніх показників із хлопцями з метою виявлення гендерних відмінностей. Більшість таких робіт базуються на вибірках дітей віком від 8 до 15 років. Фокус дослідницької уваги спрямовано на нейроанатомічні аспекти, когнітивні особливості, а також підходи до діагностики дислексії та організації

подальшої освітньої підтримки дівчат.

Один із перших оглядів, присвячених морфологічним відмінностям мозку при дислексії з урахуванням статі, представила Lambe (1998). Авторка зазначає, що у дівчат із дислексією зміни частіше виявляються в орбітофронтальних і сенсомоторних зонах, тоді як у хлопців – у перисильвіанській зоні лівої півкулі. Подібні результати подано в дослідженні Evans, Flowers, Napoliello і Eden (2014), де описано зменшення об'єму сірої речовини в сенсомоторній і зоровій корі і дівчат. Ці дані підтверджено в пізнішій роботі Krafnick і Evans (2019), у якій із застосуванням воксельно-морфометричного аналізу (VBM) зафіксовано відмінності в структурній організації мозку: у дівчат – зменшення об'єму сірої речовини у правій сенсомоторній корі та зорових асоціативних зонах, у хлопців – у мовленнєвих зонах лівої півкулі.

Крім морфологічних відмінностей, дослідники звертають увагу і на когнітивні особливості дівчат і хлопців із дислексією. Зокрема, Arnett, Pennington, Peterson, Willcutt, DeFries і Olson (2017) зазначають, що відмінності у результатах тестів на читання пов'язані з низкою когнітивних чинників, серед яких – швидкість обробки інформації, контроль імпульсивності та словесно-логічне мислення. Ці дані узгоджуються з результатами Giofrè, Cerri, Cornoldi і Schoenfeld (2022), які виявили стабільну перевагу дівчат у низці підшкал тесту WISC-IV (шкала інтелекту Векслера для дітей, редакція IV), що пов'язані з обробкою інформації, зорово-моторною координацією та загальною когнітивною швидкістю. Особливо високі результати дівчата продемонстрували у завданні «Кодування» (Coding), яке потребує швидкої та точної обробки символічної інформації.

Окремі дослідження аналізують частоту виявлення дислексії серед хлопців і дівчат. Так, у роботі Jiménez, Siegel, García de la Cadena та ін. (2009) зазначено, що в умовах прозорої орфографії (іспанська мова) когнітивні профілі дівчат і хлопців із дислексією не демонструють істотних відмінностей, однак загальна кількість діагностованих випадків є значно вищою серед хлопців.

У публікації Daniel і Wang (2023), присвяченій аналізу статистичних даних щодо Англії за 2015–2023 роки, повідомляється, що дівчата становлять лише

близько третини учнів, у яких офіційно підтверджено специфічні труднощі навчання (SpLD – Specific Learning Difficulties). Автори також звертають увагу на педагогічні упередження в оцінюванні навчальних труднощів дівчат – зокрема, на те, як їх описують учителі та як це впливає на своєчасне розпізнавання порушень. Додаткове підтвердження цих спостережень подано і в дослідженні Arnett та ін. (2017), де зазначається, що особливості когнітивного функціонування дівчат можуть залишатися поза увагою фахівців навіть за наявності очевидних навчальних труднощів.

У рецензійних оглядах, зокрема у роботі Akhila і Vishmita (2024), порушується питання обмеженого врахування дівчат із дислексією в традиційних діагностичних моделях. Авторки наголошують на необхідності розробки гендерно-чутливих підходів до педагогічної підтримки. У публікаціях, заснованих на дослідженнях Evans та Eden (2013; 2020), розглядається гіпотеза щодо можливої захисної ролі естрогенів у мозку дівчат, що потенційно впливає на тип порушення та виразність його проявів.

Мета статті. Метою статті є узагальнення наукових публікацій, присвячених вивченню гендерно зумовлених відмінностей у проявах дислексії та їхнього впливу на процес виявлення цього розладу й організацію педагогічної підтримки дівчат шкільного віку.

Методи дослідження. У роботі застосовано теоретичний аналіз, синтез, узагальнення та порівняння результатів емпіричних і оглядових досліджень, що стосуються дислексії з урахуванням статевих особливостей. До розгляду включено рецензовані публікації, які охоплюють нейрокогнітивні, психолого-педагогічні та соціальні аспекти виявлення і підтримки дітей зі специфічними порушеннями читання та письма. Основну увагу приділено роботам, опублікованим упродовж останнього десятиліття, а також окремим джерелам, що мають концептуальну цінність для розуміння гендерної специфіки дислексії (зокрема, Lambe, 1998).

Результати дослідження. У ході оглядового аналізу сучасної наукової літератури, присвяченої дислексії з урахуванням гендерного чинника, встановлено низку методологічних тенденцій і змістових обмежень, важливих

для розуміння причин недостатньої ідентифікації цього порушення у дівчат. Насамперед виявлено, що значна частина досліджень ґрунтується на вибірках, де домінують хлопці, що суттєво звужує емпіричну базу щодо особливостей дислексії у дівчат (Arnett et al., 2017; Daniel & Wang, 2023). Унаслідок цього наявні діагностичні моделі здебільшого орієнтовані на прояви, характерні саме для хлопців.

Також з'ясовано, що існуючі інструменти виявлення дислексії залишаються недостатньо чутливими до її варіативних або компенсованих форм, які частіше трапляються у дівчат. Типові методики, спрямовані на фіксацію яскраво виражених порушень, можуть не розпізнавати складніші або приховані варіанти перебігу розладу, які нерідко залишаються поза увагою педагогів (Akhila & Vishmita, 2024). Цю проблему ускладнює також неврахування соціокультурного контексту, зокрема очікуваної поведінки дівчат у шкільному середовищі, та брак педагогічної чутливості до труднощів, що не супроводжуються порушеннями дисципліни або помітними мовленнєвими проявами (Daniel & Wang, 2023).

У низці публікацій порушується також питання про можливі біологічні чинники відмінностей між хлопцями та дівчатами з дислексією, зокрема щодо нейропсихологічних профілів і впливу гормонального фону. У дослідженнях Evans та Eden (2013; 2020) обґрунтовується гіпотеза про потенційну захисну роль естрогенів, яка, ймовірно, впливає на тип і виразність симптомів, однак потребує подальшого міждисциплінарного вивчення.

Висновки. Огляд наукових джерел, присвячених темі гендерних особливостей у виявленні дислексії, засвідчує, що сучасні напрями наукового пошуку поки що не охоплюють у повному обсязі варіативність проявів цього розладу у дівчат (Daniel & Wang, 2023; Akhila & Vishmita, 2024). Попри наявність окремих емпіричних спостережень, ці дані залишаються неінтегрованими в цілісну концептуальну модель (Arnett et al., 2017), що обмежує можливості своєчасного розпізнавання порушення та адаптації педагогічної підтримки до потреб дівчат зі специфічними порушеннями читання і письма.

З'ясовано, що поширені діагностичні підходи й методики найчастіше зорієнтовані на виявлення проявів, характерних для хлопців. Як наслідок, деякі

варіанти перебігу дислексії, типові для дівчат, залишаються поза увагою фахівців. Окрему увагу привертає проблема обмеженого розвитку інструментів, здатних фіксувати непрямі або компенсовані форми розладу, які частіше спостерігаються у дівчат (Akhila & Vishmita, 2024). Це спричиняє ризик нерівного доступу до діагностики та освітньої підтримки, попри формальну гендерну нейтральність наявних підходів.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження доцільно спрямувати на:

– створення та апробацію діагностичних інструментів, чутливих до варіативних і неочевидних форм дислексії, зокрема у дівчат молодшого шкільного віку;

– використання міждисциплінарного підходу з урахуванням даних когнітивної нейронауки для удосконалення педагогічної практики в роботі з дітьми, які мають специфічні порушення читання і письма;

– вивчення компенсаторних стратегій, які застосовують дівчата, що дасть змогу виявити маркери пізнього розпізнавання дислексії;

– аналіз педагогічної практики з метою виявлення потенційних упереджень у формулюванні запитів на діагностику та оцінюванні навчальних труднощів;

– розробку моделей педагогічної підтримки, що поєднують принципи нейроосвітнього підходу, інклюзивності та гендерної чутливості.

Реалізація зазначених напрямів сприятиме формуванню більш збалансованих підходів до виявлення й підтримки дітей із дислексією незалежно від статі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Akhila, V., & Vishmita, D. (2024). Empowering educational needs of girls with dyslexia: A comprehensive review. *International Journal of Academic Research and Development, 9*(1), 1–6. https://doi.org/10.25215/1204.175

2. Arnett, A.B., Pennington, B.F., Peterson, R.L., Willcutt, E.G., DeFries, J.C., & Olson, R.K. (2017). Explaining the sex difference in dyslexia. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 58*(6), 719–727. https://doi.org/10.1111/jcpp.12691

3. Daniel, J., & Wang, H. (2023). Gender differences in special educational needs identification. *Review of Education, 11*(3), e3437. https://doi.org/10.1002/rev3.3437

4. Evans, T.M., Flowers, D.L., Napoliello, E.M., & Eden, G.F. (2014). Sex-specific gray matter volume differences in females with developmental dyslexia. *Brain Structure and Function, 219*(3), 1041–1054. https://doi.org/10.1007/s00429-013-0552-4

5. Giofrè, D., Cerri, G., Cornoldi, C., & Schoenfeld, J. (2022). Decoding gender differences: Intellectual profiles of children with specific learning disabilities. *Intelligence, 90*, 101626. https://doi.org/10.1016/j.intell.2021.101626

6. Jiménez, J.E., García de la Cadena, C., Siegel, L.S., O'Shanahan, I., García, E., & Rodríguez, C. (2009). Gender ratio and cognitive profiles in dyslexia: A cross-national study. *Reading and Writing, 24*(7), 721–738. https://doi.org/10.1007/s11145-009-9222-6

7. Krafnick, A.J., & Evans, T.M. (2019). Neurobiological sex differences in developmental dyslexia. *Frontiers in Psychology, 9*, 2669. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02669

8. Lambe, E.K. (1998). Dyslexia, gender, and brain imaging. *Neuropsychologia, 37*(5), 521–536. https://doi.org/10.1016/S0028-3932(98)00146-8

9. Georgetown University Medical Center. (2013). *Georgetown conducts groundbreaking dyslexia research* [Press release]. Georgetown University News.

10. Georgetown University Medical Center. (2020). *Brain anatomy of dyslexia is not the same in men and women* [Press release]. Georgetown University News.

REFERENCES

1. Akhila, V., & Vishmita, D. (2024). Empowering educational needs of girls with dyslexia: A comprehensive review. *International Journal of Academic Research and Development, 9*(1), 1–6. https://doi.org/10.25215/1204.175 [in English].

2. Arnett, A.B., Pennington, B.F., Peterson, R.L., Willcutt, E.G., DeFries, J.C., & Olson, R.K. (2017). Explaining the sex difference in dyslexia. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 58*(6), 719–727. https://doi.org/10.1111/jcpp.12691 [in English].

3. Daniel, J., & Wang, H. (2023). Gender differences in special educational needs identification. *Review of Education, 11*(3), e3437. https://doi.org/10.1002/rev3.3437 [in English].

4. Evans, T.M., Flowers, D.L., Napoliello, E.M., & Eden, G.F. (2014). Sex-specific gray matter volume differences in females with developmental dyslexia. *Brain Structure and Function, 219*(3), 1041–1054. https://doi.org/10.1007/s00429-013-0552-4 [in English].

5. Giofrè, D., Cerri, G., Cornoldi, C., & Schoenfeld, J. (2022). Decoding gender differences: Intellectual profiles of children with specific learning disabilities. *Intelligence, 90*, 101626. https://doi.org/10.1016/j.intell.2021.101626 [in English].

6. Jiménez, J.E., García de la Cadena, C., Siegel, L.S., O'Shanahan, I., García, E., & Rodríguez, C. (2009). Gender ratio and cognitive profiles in dyslexia: A cross-national study. *Reading and Writing, 24*(7), 721–738. https://doi.org/10.1007/s11145-009-9222-6 [in English].

7. Krafnick, A.J., & Evans, T.M. (2019). Neurobiological sex differences in developmental dyslexia. *Frontiers in Psychology, 9*, 2669. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02669 [in English].

8. Lambe, E.K. (1998). Dyslexia, gender, and brain imaging. *Neuropsychologia, 37*(5), 521–536. https://doi.org/10.1016/S0028-3932(98)00146-8 [in English].

9. Georgetown University Medical Center. (2013). *Georgetown conducts groundbreaking dyslexia research* [Press release]. Georgetown University News. [in English].

10. Georgetown University Medical Center. (2020). *Brain anatomy of dyslexia is not the same in men and women* [Press release]. Georgetown University News. [in English].

Матеріал надійшов до редакції 10.07.2025 р.

УДК 376.36

Євгенія Линдіна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Бердянського державного педагогічного університету
e-mail: evgeniyalyndina.bgpu@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4615-6807
Researcher ID: AAC-2718-2022

Yevheniia Lyndina,
candidate of pedagogical sciences (PhD), associate professor
dean of the faculty of preschool, special and social education
Berdyansk State Pedagogical University

Світлана Федоренко,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри прикладної психології та логопедії
Бердянського державного педагогічного університету
fedorenkosvit@gmail.com
ORCID https://orcid.org/0000-0002-3321-6946

Svitlana Fedorenko,
doctor of pedagogical sciences, professor,